

VARIA

Ks. WOJCIECH GUZEWICZ

KOŚCIOŁY I PARAFIE DIECEZJI EŁCKIEJ (CZEŚĆ 5)

W kolejnej części cyklu – *Kościół i parafie diecezji ełckiej* – zaprezentowane zostaną ośrodki kościelne w Drygałach, Dubeninkach oraz trzy w Ełku (św. Wojciecha Biskupa i Męczennika, Najświętszego Serca Jezusowego i św. Rafała Kalinowskiego). Wszystkie one należą do regionu mazurskiego diecezji ełckiej, choć przynależą do czterech różnych dekanatów (Biała Piska, Filipów, Ełk – Matki Bożej Fatimskiej, Ełk – Świętej Rodziny). Dwie z tych parafii są prowadzone przez księży zakonnych, tj. św. Rafała Kalinowskiego (salezianie) oraz Najświętszego Serca Jezusowego (kanonicy regularni), pozostałe przez księży diecezjalnych. Dominującym kościołem jest tu niewątpliwie świątynia pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Ełku, którą 25 marca 1992 r. papież Jan Paweł II ustanowił katedrą Kościoła ełckiego. Najstarszym kościołem wśród opisywanych świątyń jest kościół w Drygałach (pochodzący z XVIII w.), najmłodszym zaś – świątynia pw. św. Rafała Kalinowskiego w Ełku (zbudowana pod koniec XX w. i na początku XXI w.).

Drygały (Matki Bożej Częstochowskiej)

Nazwa wsi Drygały pochodzi od nazwiska mazowieckiego szlachcica pieczętującego się herbem Ślepowron, Marcina Drygalskiego, który założył ją w 1436 r. Była to wówczas największa wieś szlachecka w tamtejszej prokuratorii piskiej, obejmowała 85 włók, w tym 8 sołeckich i po 4 dla każdego z dwóch sołtysów. We wsi miały być też założone kościół, karczma i wspólny browar, co było ewenementem, gdyż browary zakładano tylko w miastach. Ponadto chłopci szlacheccy, jak i czynszowi, płacili księdzu dziesięcinę, którą z czasem zamieniono na daninę w naturze. Początkowo parafię w Drygałach zamieszkiwali przede wszystkim Polacy. Taki stan utrzymywał się przez kolejne stulecia. Na przykład

według spisu z 1840 r. żyło w parafii drygalskiej 3100 Polaków i 138 Niemców, a w 1901 r. 4035 Polaków i 435 Niemców. Nabożeństwa odprawiano więc w języku polskim aż do roku 1938.

Parafia powstała tu prawdopodobnie między rokiem 1428 a 1436. Pierwszym wymienianym w dokumentach proboszczem z roku 1480 był ks. Piotr Mieski, pochodzący z diecezji płockiej, ustanowiony na wniosek komtura Bałgi Zygryda Flacha von Schwarzbucha. W roku 1538 wymieniany jest już na stanowisku plebana Stanisław Gorzykała, który otrzymał 5 łanów lasu na prawie magdeburskim od księcia pruskiego Albrechta. Przed reformacją parafia należała do archidiecezji w Reszlu. W dobie reformacji zapanował tu luteranizm.

Pierwszy kościół powstał w Drygalach najprawdopodobniej w 1438 r. Został on spalony podczas najazdu tatarskiego na te ziemie w 1656 r. Odbudowano go dopiero w 1660 r. Ze względu na zły stan techniczny budynek ten został rozebrany w 1730 r. Na jego miejscu postawiono nowy, istniejący do chwili obecnej. Jego budowa trwała od 1731 do 1732 r.

Po II wojnie światowej osiedlili się tutaj katolicy i przejęli kościół. Parafię katolicką erygował kanonicznie biskup warmiński Tomasz Wilczyński 1 czerwca 1962 r. Nosiła ona nazwę: Parafia pw. Matki Boskiej Częstochowskiej w Drygalach. W 2018 r. zmieniono jej nazwę na: Parafia pw. Matki Bożej Częstochowskiej w Drygalach. Obecnie wchodzi ona w skład dekanatu z siedzibą w Białej Piskiej.

Świątynia – to kościół barokowy, murowany z cegły palonej na zaprawie wapiennej, na fundamentach z kamienia polnego. Budowla orientowana, otynkowana, jednonawowa, na rzucie wydłużonego prostokąta, z dobudówkami, kryta wysokim dachem dwuspadowym. Długość świątyni wynosi 40 m, szerokość 18 m, wysokość do sklepienia 7,5 m, wieży – 20 m. Wieża umieszczona jest w fasadzie zachodniej.

Filary dzielą wnętrze na trzy pseudonawy. Prezbiterium kościoła zdobi barokowy ołtarz główny, którego nastawa z XVIII w. stanowi część protestanckiego ołtarza ambonowego. Jest drewniany, architektoniczny, jednokondygnacyjny ze zwieńczeniem. W polu głównym obraz Matki Bożej Częstochowskiej, zamknięty w złote ramy, namalowany techniką olejną. Wizerunek ten zasłaniany jest obrazem namalowanym na płótnie farbami olejnymi, przedstawiającym Trójcę Świętą. W uszach ołtarza znajdują się dwie figury: św. Mateusza i św. Marka, wykonane z drewna. Figury pochodzą z XVIII w. W prezbiterium ustawione są także symboliczne ołtarze boczne poświęcone Najświętszemu Sercu Pana Jezusa oraz św. Józefowi z Dzieciątkiem. W obu tych ołtarzach znajdują się figury wymienionych postaci. Na filarach znajdujących się w części prezbiterialnej umieszczone są figury: na filarze północnym św. Franciszka, a na południowym św. Antoniego z Dzieciątkiem. Wszystkie wykonane z drewna, polichromowane. W dobudówce znajdującej się od strony południowej ustawiona jest drewniana chrzcielnica w kształcie kielicha, pochodząca z pierwszej połowy XVIII w. Naprzeciw głównego ołtarza umieszczony został chór muzyczny z drewnianą balustradą, wsparty na sześciu filarach. W głębi chóru ustawione 13-głosowe organy pneumatyczne systemu kieszonkowego pochodzące z 1924 r. – jak głosi zachowana tabliczka fundacyjna na frontowej oprawie szafy organowej.

Instrument ten ufundował Gustaw Krolzig, dziedzic Nowych Drygał. Budowniczym organów był znany zwłaszcza na terenie Prus Wschodnich organmistrz Bruno Goebel z Królewca.

Na terenie parafii znajduje się jedna kaplica filialna w Pogorzeli Wielkiej. Kaplica ta wydzielona jest w budynku mieszkalnym, murowanym, pokrytym dachówką, została poświęcona w 1991 r. staraniem ks. Mieczysława Bębenka. Jej powierzchnia wynosi ok. 70 m². Znajduje się w niej drewniany ołtarz, a za nim na ścianie wisi ok. 2,5-metrowy drewniany krzyż z figurą Chrystusa.

Cmentarz grzebalny został założony prawdopodobnie w drugiej połowie XIX w. Najstarszy istniejący grób pochodzi z 1894 r. Dziś, od strony wschodniej, znajdują się na nim groby ewangelickie, zaś od strony zachodniej – katolickie. Powierzchnia cmentarza wynosi 1,2 ha. Obecnie cmentarz jest komunalny. Znajduje się on ok. 2 km od kościoła przy drodze polnej prowadzącej z Drygał do Nowych Drygał.

Nowa plebania pochodzi z lat 1984–1989. Jest to budynek murowany, podpiwniczony, a jego powierzchnia wynosi ok. 150 m². Obok nowej plebanii znajduje się stara plebania, która pochodzi z XVIII w. Jest to również budynek murowany, częściowo podpiwniczony, pokryty ceramiczną dachówką. Obecnie stara plebania użytkowana jest jako kaplica przedpogrzebowa.

W 1997 r. parafia liczyła ok. 2800 katolików, natomiast w 2017 r. – 2450. Do parafii należą następujące miejscowości: Dąbrówka Drağalska, Drygały, Ilki, Klarewo, Monety, Myszkki, Nitki, Nowe Drygały, Pogorzela Mała, Pogorzela Wielka, Ruda, Sulimy, Zalesie oraz Zaskwierki.

Bezpośrednio po II wojnie światowej opiekę duszpasterską w Drygałach sprawowali księża z Ełku (kanonicy laterańscy), a następnie z Pizsa. Od 1947 r. zamieszkał tu na stałe kapłan – ks. Adolf Jaroszek (1947–1960). Po nim funkcję proboszcza objął ks. Jan Kościński (1960–1966). W kolejnych latach rządcami parafii byli: ks. Wiktor Borysiewicz (1966–1983), ks. Mieczysław Kozik (1983–1984), ks. Franciszek Starzec (1984–1989), ks. Mieczysław Bębenek (1989–2003), ks. Piotr Sulewski (2003–2018), ks. dr Maciej Gilewski (2018–2021) oraz ks. Henryk Dąbrowski (od 2021 r.). Z parafii pochodzą m.in. ks. Wiesław Kropiewnicki, ks. Tadeusz Świdorski SJ, ks. Jacek Grzymała, ks. Mirosław Grabowski SAC, br. Ryszard Kowalski (dolorysta), s. Małgorzata Duchnowska CSC oraz s. Ewa Bogusława Kropiewnicka CSC. Na terenie parafii (w Rudzie) w momencie wstąpienia do seminarium mieszkał także ks. Stanisław Rogowski.

M. Kulęgowski, *Drygały*, „Znad Pisy” 1999, t. 8, s. 26–31; G. Białuński, *Kolonizacja Wielkiej Puszczy (do 1568 roku) – starostwa piskie, ełckie, straduńskie, zekłowskie i wegoborskie (wegorzewskie)*, Olsztyn 2002; J. Sikora, *Z wizytą w parafii Drygały*, „Martyria” 2004, nr 7–8, s. 11, 24; W. Guzewicz, *Przeszłość i teraźniejszość kościołów i parafii dekanatu pw. św. Antoniego Padeuskiego w Białej Piskiej*, Ełk 2012; J. Sikora, *Z wizytą w parafii Drygały*, „Martyria” 2014, nr 5, s. 8, 24; *Schematyzm Diecezji Ełckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Ełckiej*, pod red. A. Skowrońskiego i in., Ełk 2012, s. 221–223; *Schematyzm Diecezji Ełckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Ełckiej. Stan na 1 października 2017 r.*, [opr. M. Maczan], Ełk 2017, s. 113.

Dubeninki (Św. Andrzeja Boboli)

Miejscowość Dubeninki założył Krzysztof Gordecki w 1615 r. Fakt ten potwierdza akt z 1626 r., na mocy którego wieś wraz z ziemią przejął Albrecht Niedźwiecki. W 1620 r. zorganizowano w Dubeninkach zbór ewangelicki, którego pierwszym zwierzchnikiem był Adam Danovius (Danowski). Wśród wiernych zboru byli Litwini, Polacy, Niemcy, stąd też kazania były głoszone w trzech językach: polskim, litewskim i niemieckim aż do początku XX w.

Pierwszy kościół w Dubeninkach wzniesiono w 1620 r. Uległ on jednak zniszczeniu podczas najazdu tatarskiego w połowie XVII w. Do wznoszenia kolejnego – drewnianego – protestanci przystąpili w 1683 r., ale i ten uległ zniszczeniu. Murowany kościół powstał dopiero w 1743 r. Wieża jego była drewniana, rozebrano ją w 1812 r. Wieżę wraz kościołem zniszczył orkan w 1818 r. i dlatego w 1822 r. przystąpiono po raz czwarty do budowy nowej świątyni, którą odrestaurowano i nieco przebudowano w roku 1879. W tym samym roku postawiono wieżę na fundamencie poprzedniej, tym razem murowaną. W latach 1903–1904 kościół został znowu przebudowany. W 1906 r. wykonane zostały malowidła i witraże przez braci Rudolfa i Otto Linnemannów z Frankfurtu. Po naprawie zniszczeń z I wojny światowej w 1927 r. kościół otrzymał malowidła dekoracyjne wykonane przez prof. Pfeifferra z Królewca.

Po II wojnie światowej, kiedy napłynęła na te tereny ludność polska, głównie wyznania rzymskokatolickiego, utworzono dla niej parafię katolicką. Kanonicznie powołał ją bp Tomasz Wilczyński w 1962 r. Wcześniej, tj. w 1946 r., zaadaptowano i poświęcono na cele katolickie miejscowy kościół. Nadano mu wezwanie św. Andrzeja Boboli oraz św. Piotra i św. Pawła. Obecnie parafia wchodzi w skład dekanatu pw. Matki Bożej Częstochowskiej w Filipowie.

Kościół w Dubeninkach zbudowany został w stylu neogotyckim, ma 33 m długości, 20 m szerokości i ok. 18 m wysokości. Wieża kościoła sięga 38 m. Fundamenty świątyni są murowane (z kamienia i cegły), ściany zaś wykonano z cegły ceramicznej. Wnętrze świątyni ma charakter halowy. W centrum znajduje się ołtarz główny: drewniany, przyścienny, jednokondygnacyjny, z obrazem św. Andrzeja Boboli. W prezbiterium odnaleźć też można zabytkową ambonę (kazalnicę) z czasów protestanckich oraz drewniany ołtarz soborowy. Kościół ma balkon chórowy i balkon boczny. W ołtarzu bocznym znajdują się m.in. płaskorzeźby św. Marcina i św. Huberta, tabernakulum i figura Serca Jezusowego. Sufit wykonany został w stylu typowym dla kościołów ewangelickich. Przy obiekcie sakralnym stoi postument z 1926 r. poświęcony żołnierzom z parafii Dubeninki, którzy zginęli w walkach o Prusy Wschodnie w latach 1914–1915. Obecnie zdobi go figurka Najświętszej Marii Panny.

Cmentarz parafialny znajduje się w odległości ok. 1 km od kościoła. Jego powierzchnia sięga 2 ha. Został założony po II wojnie światowej.

Plebania to budynek murowany z cegły, jednopiętrowy, z poddaszem i podpiwniczeniem, o następujących wymiarach: 22 m długości, 13 m szerokości,

10 m wysokości. Jej powstanie datuje się na początek XX w. (dawna pastorówka). Stoi w bliskim sąsiedztwie kościoła.

W 1997 r. parafia liczyła ok. 2300 wiernych, natomiast w 2017 r. – ok. 2000. Terytorium parafii wyznaczają następujące miejscowości: Barcie, Będziszewo, Białe Jezioroki, Bludzie, Bładziszki, Błakały, Boczki, Budwiecie, Cisówek, Czarne, Dubeninki, Kiepojcice, Kociołek, Linowo, Łoje, Maciejowięta, Markowo, Marlinowo, Pluszkiejmy, Przerośl Gołdapska, Rogajny, Stańczyki, Tuniszki, Zawiszyn i Żabojedy.

Bezpośrednio po II wojnie światowej opiekę religijną nad wiernymi z Dubeninek roztaczali kapłani z Przerośli. Następnie rządcami parafii byli: ks. Stanisław Kamiński (1947–1952), ks. Mieczysław Józefczyk (1952–1958), ks. Stanisław Ruta (1958), ks. Jan Rodziewicz (1958–1960), ks. Ryszard Stohandel (1960–1964), ks. Zdzisław Sawa (1964–1967), ks. Stanisław Janik (1967–1968), ks. Józef Mańkowski (1968–1975), ks. Henryk Cimochoński (1975–1983), ks. Edward Szadkowski (1983–1995), ks. Stefan Karpiński (1995–1998), ks. Gerard Śliwka (1998–2010), ks. Dariusz Jasiulewicz (2010–2011) oraz ks. Tadeusz Korosteński (od 2011 r.). Z parafii pochodzą m.in. ks. Krzysztof Wiśniewski, ks. Bogusław Bogdan SAC, s. Irena Bernatowicz OSB, s. Celina Mościńska SAC.

A. Harnoch, *Chronik und Statistik der evangelischen Kirchen in der Provinzen Ost- und Westpreußen*, Neidenburg 1890; A. Boetticher, *Die Bau- und Kunstdenkmäler der Provinz Ostpreußen*, t. VI: *Masuren*, Königsberg 1898; *Gołdap i okolice*, pod red. J. Kopciała, Suwałki 1995; G. Białuński, *Kolonizacja Wielkiej Puszczy (do 1568 roku) – starostwa piskie, ełckie, straduńskie, zelkowskie i węgoborskie (węgorzewskie)*, Olsztyn 2002; *Schematyzm Diecezji Ełckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Ełckiej*, pod red. A. Skowrońskiego i in., Ełk 2012, s. 224–226; *Schematyzm Diecezji Ełckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Ełckiej. Stan na 1 października 2017 r.*, [opr. M. Maczan], Ełk 2017, s. 114.

Ełk – katedra (Św. Wojciecha Biskupa i Męczennika)

Początki Ełku związane są z osobą komtura Bałgi Ulryka von Jungingena, który na przełomie XIV i XV w. wybudował na tych terenach duży zamek krzyżacki. Dwadzieścia lat później, 27 maja 1425 r., wielki mistrz Paweł Rusdorf dokonał lokacji Ełku. Zasadźcą (lokatorem), a następnie pierwszym sołtysiem miejscowości był Bartosz Bratomil, z pochodzenia prawdopodobnie Mazowszanie. Przywilej lokacyjny nadawał wsi 48 łanów (ok. 800 ha), z których 4, wolne od czynszu, miał otrzymać przyszły proboszcz. W XVI w. była tu szkoła z uprawnieniami zezwalającymi jej absolwentom na wstęp na uniwersytet królewiecki. Rangę miejscowości podniósł także przywilej księcia Albrechta z 1560 r., ustanawiający w Ełku cotygodniowe targi. Podczas wojny trzynastoletniej w 1454 r. cała miejscowość wraz z zamkiem uległa zniszczeniu. Podobnie stało się w 1656 r. podczas najazdu Tatarów i później, zwłaszcza w I i II wojnie światowej. Prawa miejskie Ełk otrzymał 23 sierpnia 1668 r. od elektora Fryderyka Wilhelma.

W 1472 r. istniał w Ełku kościół parafialny, należący do dekanatu reszelskiego. Jak wszędzie na Mazurach, tak i w Ełku po reformacji zaprowadzono luteranizm, do utwierdzenia którego przyczynił się słynny pastor Jan Malecki (Maletius, Jan z Sącza). Dopiero w XIX w. katolicyzm miał tu większą liczbę wyznawców. Do 1853 r. opiekę nad tutejszymi katolikami sprawowali kapłani ze Świętej Lipki. 22 maja 1853 r. bp Józef A. Geritz erygował tu placówkę duszpasterską, a 15 października 1854 r. ks. Franciszek Thiedig poświęcił kaplicę pw. św. Wojciecha. Placówka (stacja) ta zlokalizowana była na działce przy obecnej ul. Kilińskiego, w miejscu, gdzie znajdują się dzisiaj resztki cmentarza katolickiego. Kanonicznie parafię pw. św. Wojciecha w Ełku erygowano 31 marca 1871 r. Dziś wchodzi ona w skład dekanatu Ełk pw. Matki Bożej Fatimskiej i stanowi jego siedzibę.

Kościół św. Wojciecha został wybudowany w latach 1893–1895 dzięki pomocy Stowarzyszenia Świętych Bonifacego i Wojciecha, zajmującego się wspieraniem ośrodków katolickich w diasporze na Warmii i Mazurach. Świątynię konsekrował bp Edward Herrmann 19 sierpnia 1903 r. Jest to obiekt z czerwonej cegły, nieotynkowany, posiadający dach stromy o ostrym szczycie, pokryty blachą miedzianą. Wieżba dachowa wykonana została z drewna. Kościół ma 47 m długości, 17 m szerokości i 11 m wysokości (wysokość wieży to 21 m). Powierzchnia użytkowa kościoła wynosi 720 m², kubatura zaś 7920 m³. Świątynia może pomieścić ok. 1500 osób. W latach 1993–1999 został przeprowadzony generalny remont (w zakresie architektury i wystroju wnętrza), dzięki czemu dostosowano świątynię do nowej funkcji kościoła katedralnego.

W centrum kościoła usytuowany został ołtarz główny pochodzący z końca XIX w., wykonany z drewna w stylu neogotyckim. Jego nastawa o wymiarach 320 na 380 cm nawiązuje w dekoracji do tajemnicy Eucharystii. Całość stoi na kamiennej mensie, którą ozdabia płaskorzeźba z Barankiem. Ołtarz wieńczy rzeźba Jezusa Ukrzyżowanego. Ołtarz soborowy oraz ambonka wykonane są z marmuru. Ściany prezbiterium okalają stalle kanonickie i tron biskupi. Oprócz ołtarza głównego w świątyni znajdują się jeszcze dwa ołtarze boczne, wykonane również w stylu neogotyckim. Jeden z nich poświęcony został Najświętszemu Sercu Pana Jezusa, drugi zaś – Niepokalanemu Poczęciu Najświętszej Maryi Panny. Wszystkie ołtarze w kościele wykonano w 1903 r. W kościele zwracają uwagę ponadto ambona oraz kielichowa chrzcielnica z początku XX w. Ambona, umocowana na pierwszym filarze oddzielającym lewą nawę boczną, została wykonana w stylu neogotyckim przez Joachima Skibowskiego. Na chórze znajdują się 18-głosowe organy wykonane przez firmę Terletzkiego z Królewca.

Tuż przy katedrze wznosi się kaplica pw. św. Jana Pawła II, jako dar za jego życie, pontyfikat i bycie wśród ełczan w czerwcu 1999 r. To miejsce także wieczystej adoracji Najświętszego Sakramentu oraz miejsce pochówków biskupów ełckich (wybudowano kilka krypt). Poświęcenia kamienia węgielnego dokonał bp Jerzy Mazur 9 października 2011 r. i w tym też roku rozpoczęto budowę kaplicy. Ukończono ją w 2014 r. (poświęcenie). Kaplicę zaprojektował inż. Andrzej Chwalibóg, a autorem projektu wystroju wnętrza jest znany rzeźbiarz – prof. Wincenty Kućma.

Wraz z utworzeniem diecezji elckiej (25 marca 1992 r.) Ojciec Święty Jan Paweł II podniósł ten kościół do godności katedry. 13 maja 1994 r. bp Wojciech Ziemia ustanowił tu diecezjalne sanktuarium Matki Bożej Fatimskiej. Figura Matki Bożej Fatimskiej, zwana często Matką Boską Elcką, odbiera szczególną cześć w każdą pierwszą sobotę miesiąca, począwszy od maja do października. Umiejscowiona jest w ołtarzu bocznym poświęconym Najświętszej Maryi Pannie. 8 czerwca 1999 r., Ojciec Święty Jan Paweł II, podczas VII Pielgrzymki do Ojczyzny, modlił się w katedrze, po czym sprawował Mszę Świętą na placu celebry, na którym zgromadziło się ok. 300 tys. wiernych.

W obrębie granic parafii swoje siedziby ma kilka instytucji diecezjalnych. Przy pl. Katedralnym 1 mieści się Kuria Biskupia (wcześniej swoje lokum miała przy parafii katedralnej oraz przy ul. 3 Maja). Naprzeciwko katedry, w dawnym gmachu po Studium Medycznym, znajduje się Wyższe Seminarium Duchowne, powołane do istnienia w Wielki Czwartek – 16 kwietnia 1992 r.

Parafia nie posiada własnego cmentarza grzebalnego, wierni chowani są najczęściej na cmentarzach komunalnych w Elku i Bartoszach. Pierwszy z cmentarzy znajduje się przy ul. Cmentarnej 1 w Elku. Powstał w latach osiemdziesiątych XIX w., zajmuje powierzchnię 9 ha. Cmentarz ten jest już właściwie zapełniony. Szacuje się, iż pochowano tutaj przeszło 20 tys. osób. Drugi cmentarz komunalny w Elku został założony w 1995 r. przy ul. Towarowej, jego powierzchnia sięga 5 ha. Trzeci cmentarz komunalny znajduje się w miejscowości Bartosze. Został on oddany do użytku w 2015 r. i ma powierzchnię 1,5 ha. Docelowo cmentarz ten może zostać powiększony do 18 ha.

Plebanię stanowi budynek murowany, piętrowy, z zagospodarowanym poddaszem, pochodzący z początku XX w. Przylega doń (od strony zachodniej) dom katechetyczny wybudowany staraniem bpa Józefa Wysockiego. W latach dziewięćdziesiątych mieściła się tam m.in. Kuria Biskupia oraz mieszkania biskupów elckich (obecnie są to pomieszczenia przeznaczone dla kleryków – roku propedeutycznego).

W 1997 r. liczbę parafian podawano na ok. 5400, natomiast w 2017 r. – ok. 7500. Obecnie do parafii należą następujące ulice: Armii Krajowej (nr. 10–15, 17–23, 25, 27–31, 33, 35, 37, 38, 40, 42, 46–48, 50, 56, 58), Dąbrowskiego, Chopina, Kąpielowa 2, Kościuszki (oprócz nr. 1), Magazynowa, Małeckich (nr. 3a, 3b), Mickiewicza (nr. 14, 16, 18, 22, 24, 26, 28, 32, 34, 36, 38a, 44, 46), Nadjeziorna (nr. 23, 17), Orzeszkowej, Słowackiego (nr. niep. 13a, 15–25), Stary Rynek, Szkolna 9, Wawelska (nr. niep. 1–13), Wojska Polskiego (nr. 1, 1a, 1b, 3–10, 10 a, 13, 15, 17, 19, 21) oraz Żeromskiego.

W ostatnim stuleciu proboszczami parafii byli: ks. Karol Fox (1919–1945), ks. Stanisław Adamski (1945–1948), ks. Alojzy Wieczorek (1948–1953), ks. Ludwik Białek (1953–1956), ks. Bronisław Kuculis (administrator, krótko 1957), ks. Jan Ostrowski (1957–1972), ks. Józef Maliszewski (1972–1983), ks. / od 1989 r. bp Józef Wysocki (1983–1992), ks. Andrzej Gajewski (administrator: 26 III – 23 IV 1992), ks. dr Zdzisław Mazur (23 IV – 26 VI 1992), ks. Stanisław Wysocki (1992–2004), ks. Janusz Mroczkowski (2004–2008), ks. dr Marek Janowski (2008–2019), ks. dr Marek Bednarski (od 2019 r.). Oprócz proboszcza pracuje

tu jeszcze kilku innych księży. Z parafii pochodzą m.in. ks. Andrzej Danilewicz SVD, ks. Tomasz Lalak, ks. Dariusz Rogiński, ks. Adam Kolbusz, ks. dr Maciej Gilewski, ks. Radosław Orchowski oraz s. Salomea Danilewicz OSB.

J. Kawecki, B. Roman, *Elk. Z dziejów miasta i powiatu*, Olsztyn 1970; J. Kociukiewicz, *Działalność parafii św. Wojciecha w Elku w latach 1945–1990*, Olsztyn 1992 [mps ADE]; A. Kopiczko, *Dzieje miasta i parafii Elk w średniowieczu (do 1525 r.)*, w: *Przeszłość natchnieniem dla teraźniejszości. Sympozjum historyczne i świętowojojechowe Elk, 20–22 kwietnia 1994 r.*, pod red. K. Brzostka i in., Elk 1996, s. 63–74; M. Rózio, *Działalność duszpasterska w parafii św. Wojciecha w Elku w latach 1971–1997*, Warszawa 1998 [mps BUKSW]; M. Gajewska, *Organizacja i duszpasterstwo Kościoła katolickiego w Elku w latach 1945–1992*, Warszawa 2000 [mps BUKSW]; K. Łatak, *Kościół katolicki na obszarze dzisiejszej diecezji elckiej przed reformacją*, „Elckie Studia Teologiczne” 2003, t. 4, s. 149–158; W. Guzewicz, *Parafie Elku i okolic: Parafia pw. św. Wojciecha [w Elku]*, „Elk i my” 2006, nr 3, s. 16; tenże, *Kościół na ziemi elckiej po II wojnie światowej (1945–1989). Struktura i uwarunkowania*, „Rocznik Elcki” 3(2006) [druk: 2007], s. 72–98; tenże, *Kościół i parafie ziemi elckiej*, Elk 2008, s. 83–89; tenże, *Dzieje, rola i zadania kościoła katedralnego w diecezji elckiej*, „Studia Elckie” 2009, t. 11, s. 355–361; M. Jodkowski, *Budownictwo sakralne diecezji warmińskiej w latach 1821–1945*, Olsztyn 2011; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Elckiej*, pod red. A. Skowrońskiego i in., Elk 2012, s. 256–258; S. Achremczyk, *Elk. Dzieje miasta*, Olsztyn 2012; M. Jodkowski, *Geneza i erygowanie parafii katolickiej w Elku na początku XX wieku*, „Studia Elbląskie” 2015, t. 16, s. 7–22; tenże, *Budowa domu katechetycznego w Elku w latach trzydziestych XX wieku*, „Studia Elbląskie” 2016, t. 17, s. 79–91; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Elckiej. Stan na 1 października 2017 r.*, [opr. M. Maczan], Elk 2017, s. 125; W. Guzewicz, R. Skawiński, *Sanktuaria w diecezji elckiej (1992–2012)*, „Civitas et Lex” 2017, nr 3, s. 67–76; *Księga pamiątkowa Sanktuarium Matki Bożej Fatimskiej w Elku*, opr. M. Janowski, Lublin 2019; W. Bitowski, *Parafia pw. św. Wojciecha w Elku w latach 1992–2017. Studium administracyjno-historyczne*, Elk 2021 [mps BUWM].

Elk (Najświętszego Serca Jezusowego)

Obecny kościół Serca Jezusowego, wybudowany w latach 1922–1925, należał do 1945 r. do wspólnoty ewangelickiej. Wraz ze zmianą granic państwowych w 1945 r. i przybyciem na te tereny znacznej liczby osób wyznania rzymskokatolickiego kościół ten został przekazany na cele kultu katolickiego. Był on jednak mocno zniszczony. W czasie przejścia frontu rosyjskiego kościół zamieniono nawet na magazyn gospodarczy i stajnie dla koni. Administrator Apostolski ks. Teodor Bensch erygował tu 20 listopada 1946 r. placówkę ku czci Najświętszego Serca Pana Jezusowego i przekazał ją księżom kanonikom laterańskim. W latach 1945–1946 wewnątrz zostało uporządkowane. Rozebrano chór nad nawami bocznymi, naprawiono ławki i uzupełniono braki w posadzce, dobudowano dwa prowizoryczne ołtarze boczne i odnowiono ołtarz główny. Najwięcej trudu i zabiegów kosztowały prace restauracyjne przy ołtarzu głównym. Sprowadzono w tym celu stolarzy i złotników z Krakowa. Był wśród nich m.in. znany p. Władysław Badowski. Z klasztoru Bożego Ciała sprowadzono też obraz Serca Pana Jezusa, który po zakończonych pracach umieszczono w ołtarzu. Obraz namalował w czasie wojny ukrywający się w klasztorze prof. Konarzewski.

W 1964 r. stary ołtarz wraz z obrazem został przeniesiony do kościoła parafialnego w Klusach. W roku 1955 z inicjatywy proboszcza ks. Wiktora Szoty CRL rozpoczęto prace, w wyniku których wystrój wnętrza kościoła został całkowicie zmieniony: ściany kościoła pomalowano polichromią, wykonano nowe ołtarze, boazerię, konfesjonały i ławki. Położono nową posadzkę marmurową, wstawiono witraże i zakupiono nowe zyrandole. Konsekracja kościoła parafialnego odbyła się 27 maja 1964 r. Dokonał tego bp Józef Drzazga. Obecnie parafia należy do dekanatu Elk pw. Świętej Rodziny.

Świątynia zbudowana została z czerwonej cegły, tzw. licówki, na podmurówce z kamienia. Można ją zaliczyć do grupy budowli bazylikowych pruskiego neogotyku. Ma ona 46 m długości, 18 m szerokości, 17 m wysokość (do sklepienia). Od strony północno-wschodniej kościół obudowano zakrystią, która przylega do prezbiterium. Ściana frontowa jest zarazem częścią czterokondygnacyjnej i zakończonej iglicą wieży. Świątynia jest orientowana.

Wewnątrz świątyni centralne miejsce zajmuje dwukondygnacyjny drewniany ołtarz główny projektu Józefa Warzyńskiego, a wykonany przez Stefana Zawistowskiego, stolarza z Elku. W środkowym polu, między kolumnami, nad tabernakulum znajduje się rzeźba Pana Jezusa z otwartym sercem, naturalnej wielkości. Po lewej stronie stoi figura św. Augustyna, po prawej – św. Krzysztofa. Konstrukcję nastawy ołtarzowej wieńczy medalion z symbolem Trójcy Świętej. Dodatkowym elementem podkreślającym ciężar tej części ołtarza są herby Warmii oraz Kanoników Regularnych Laterańskich. Prezbiterium ozdabiają trzy okna z witrażami, które przetrwały pożogę wojenną oraz malatura figuralna przedstawiająca scenę Jezusa Ukrzyżowanego, Matkę Bożą, św. Marię Magdalenę, św. Jana Apostoła oraz św. Małgorzatę Marię Alacoque.

Przy ścianie wschodniej, oddzielającej prezbiterium od korpusu nawowego, znajdują się cztery ołtarze boczne. Najstarszy jest ołtarz Matki Bożej Nieustającej Pomocy, powstały 1958 r. Poświęcono go 15 listopada 1959 r. Drugim chronologicznie ołtarzem jest ołtarz św. Antoniego Padewskiego z figurą tegoż świętego, wyrzeźbioną przez Antoniego Barana z Krakowa. W górnej kondygnacji tegoż ołtarza – dla upamiętnienia repatriacji polskiej ludności z Wileńszczyzny w 1957 r. – umieszczono obraz Matki Bożej Ostobramskiej, pokryty posrebrzonymi sukienkami. Całość została poświęcona 6 czerwca 1960 r. W latach sześćdziesiątych dobudowano dwa inne ołtarze boczne. W południowej nawie bocznej poświęcono 11 listopada 1962 r. ołtarz ku czci św. Józefa. W nastawie ołtarza umieszczono utrzymany w stylu bizantyjskim obraz św. Józefa. Z kolei w nawie północnej zbudowano ołtarz Krzyża Świętego. Ołtarz ten poświęcono 10 lutego 1963 r.

Ściany świątyni zdobi polichromia wykonana według projektu prof. Władysława Drapiewskiego z Pelplina przez grupę malarską Warzyńskiego w 1955 r. Treści zaczerpnięto z Biblii oraz z życia świętych (np. św. Jana Kantego, św. Kazimierza, św. Stanisława Kostki, św. Andrzeja Boboli, św. Stanisława Biskupa i Męczennika, bł. Czesława, bł. Kingi oraz św. Jadwigi). W swojej wymowie nawiązują one do sakramentów świętych, głównych prawd wiary i przykazań Bożych.

Organy, pochodzące z 1925 r., wykonane zostały w Hanowerze przez Firmę Furtwangler-Hammer. Mają 31 głosów. Odnowione zostały na początku XXI w.

Do 1987 r. plebania i zarazem domem zakonnym dla wspólnoty elckiej kanoników regularnych była stara, poewangelicka pastorówka. W 1987 r. został oddany do użytku obecny dom. Jest to budynek murowany, piętrowy, podpiwniczony, o dachu dwuspadowym pokrytym dachówką.

W 1997 r. do parafii należało ponad 8 tys. katolików., natomiast w 2017 r. – ok. 6900. Zamieszkują oni ulice: Armii Krajowej (nr. 6–9), Czarną 1, Grunwaldzką (nr. 1c, 2, 4, 6, 6a, 8), Jagiełły (nr. 1–19), Nadjeziorną, Kościuszki 1, 3 Maja (nr. 4–11), Mickiewicza (nr. 1–13), Nadjeziorną (nr. 1a–11), Piłsudskiego (nr. parzyste 12–20), Pułaskiego (nr. 2, 12, 13, 16, 17, 21, 24), Roosevelta 1, Sikorskiego (nr. 2, 4 i 4a), Słowackiego (nr. 1–16, 20, 22, 28a, 30, 30a, 30b), Wojska Polskiego (nr. parz. 12a–22, 23–66, 87, 89, 93, 97–103).

Dotychczas proboszczami parafii byli: ks. Jan Tokarz CRL (1945–1952), ks. Wiktor Szota CRL (1952–1982), ks. Tadeusz Adamus CRL (1982–1997), ks. Piotr Walczak CRL (1997–2006), ks. Andrzej Oleksy CRL (2006–2015), ks. Łukasz Grzechca CRL (2015–2019), ks. Piotr Walczak CRL (2019–2021) oraz ks. Andrzej Oleksy CRL (od 2021 r.). Oprócz proboszcza w parafii pracuje jeszcze kilku innych księży oraz siostry zakonne (benedyktynki-misjonarki). Z parafii pochodzą m.in.: o. Antoni Markowski MAfr, ks. Zygfryd Zawistowski CRL, ks. Apolinary Zastocki CRL, ks. Sławomir Adamus, o. Mariusz Małkiński OSPPE, ks. Zbigniew Kulesza, ks. Tomasz Zaręba TChr, ks. Tomasz Tyszkiewicz CRL oraz s. Sara Supińska CRL.

J. Kawecki, B. Roman, *Elk. Z dziejów miasta i powiatu*, Olsztyn 1970; K. Łatak, *Kościół Najświętszego Serca Pana Jezusa w Elku*, Elk 1992; A. Kopiczko, *Dzieje miasta i parafii Elk w średniowieczu (do 1525 r.)*, w: *Przeszłość natchnieniem dla teraźniejszości. Sympozjum historyczne i świętowojeickowe Elk, 20–22 kwietnia 1994 r.*, pod red. K. Brzostka i in., Elk 1996, s. 63–74; A. Mazurek, *Działalność duszpasterska parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa w Elku w latach 1945–1995*, Warszawa 1997 [mps BUKSW]; M. Gajewska, *Organizacja i duszpasterstwo Kościoła katolickiego w Elku w latach 1945–1992*, Warszawa 2000 [mps BUKSW]; A. Hałucha, *Interpretacja teologiczna polichromii w kościele parafialnym pod wezwaniem Najświętszego Serca Pana Jezusa w Elku*, Elk–Olsztyn 2001 [mps BUWM]; K. Łatak, *Kościół katolicki na obszarze dzisiejszej diecezji elckiej przed reformacją*, „Elckie Studia Teologiczne” 2003, t. 4, s. 149–158; W. Guzewicz, *Parafie Elku i okolic: Parafia pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa [w Elku]*, „Elk i my” 2006, nr 4, s. 16; tenże, *Kościół na ziemi elckiej po II wojnie światowej (1945–1989). Struktura i uwarunkowania*, „Rocznik Elcki” 3(2006) [druk: 2007], s. 72–98; tenże, *Kościół i parafie ziemi elckiej*, Elk 2008, s. 45–49; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Elckiej*, pod red. A. Skowrońskiego i in., Elk 2012, s. 244–247; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Elckiej. Stan na 1 października 2017 r.*, [opr. M. Maczan], Elk 2017, s. 118–119.

Ełk **(Św. Rafała Kalinowskiego)**

Organizacja parafii pw. św. Rafała Kalinowskiego w Ełku sięga roku 1983, kiedy ordynariusz diecezji warmińskiej – bp Jan Oblak – zwrócił się do ks. Wojciecha Szulczyńskiego SDB (Inspektora Prowincji Warszawskiej Księży Salezjanów) z prośbą o podjęcie pracy duszpasterskiej w Ełku i zapoczątkowanie salezjańskiego dzieła w tym mieście. Organizacją parafii miał zająć się ks. Henryk Korzeniowski SDB. 18 września 1985 r. zakupiono działkę pod budowę świątyni oraz budynku parafialnego, jednakże władze państwowe nie zgadzały się na utworzenie parafii i wybudowanie nowego kościoła. Ostatecznie jednak bp Edmund Piszcz uzyskał pozwolenie na budowę świątyni w Ełku na Szybie, podpisując „protokół porozumień” z wojewodą suwalskim 27 listopada 1986 r. Kanonicznie parafia powstała 1 września 1988 r. Wyodrębniona została z parafii św. Wojciecha w Ełku (głównie mieszkańcy Osiedla Jeziorna). Obecnie należy do dekanatu Ełk pw. Matki Bożej Fatimskiej.

Początkowo kult Boży sprawowano w tymczasowej kaplicy, którą poświęcono 1 października 1989 r. Miała ona betonowe fundamenty bez podpiwniczenia oraz drewnianą konstrukcję. W nocy z 25 na 26 listopada 1989 r. pożar zniszczył całkowicie kaplicę, łącznie z tabernakulum i Najświętszym Sakramentem. Dzięki dyrekcji miejscowego tartaku została utworzona nowa kaplica w świetlicy tegoż zakładu. Równocześnie rozpoczęto wznoszenie murowanej świątyni według projektu p. I. Jańczuka z Białegostoku. Ważnym wydarzeniem w parafii było przeniesienie relikwii św. Rafała Kalinowskiego (przywiezione z Rzymu) z tymczasowej kaplicy (w tartaku) do nowo wybudowanej kaplicy przy ul. ks. Jerzego Popiełuszki (24 listopada 1991 r.).

Obecnie nabożeństwa sprawowane są w nowo wybudowanym kościele (od 1999 r.). Jest on zbudowany z cegły w stylu współczesnym, jednonawowy, masywny z kaplicą od strony południowo-wschodniej oraz zakrystią od strony północno-zachodniej, które zaznaczają w rzucie kościoła kształt krzyża greckiego. Całkowita długość kościoła wynosi 41 m, szerokość 51 m, wysokość do sklepienia 31 m. Na wysokości 20 m od fundamentu na północno-wschodniej stronie dachu umieszczone zostały trzy wieże, pokryte blachą miedzianą. Najwyższa sięga 29 m, druga co do wielkości – 19 m, a trzecia – 14 m. Powierzchnia użytkowa kościoła sięga 1200 m². Uroczystego poświęcenia kościoła dokonał bp Jerzy Mazur 13 czerwca 2021 r.

Kościół pw. św. Rafała Kalinowskiego ma wewnątrz o układzie trójnawowym – nawy zostały oddzielone czterema filarami. Początkowo w centralnej części świątyni została zainstalowana ściana ołtarzowa autorstwa prof. Józefa Sękowskiego z Krakowa. Przedstawiona była na niej biblijna scena z Przemienienia Pańskiego na Górze Tabor. W 2010 r. zmieniono wygląd prezbiterium, m.in. wyburzono dotychczasową ścianę prezbiterialną, zrobiono nową, zainstalowano figury Jezusa Chrystusa, Mojżesza i Eliasza, Apostołów: Piotra, Jakuba i Jana (2012), zamontowano nowe tabernakulum. W świątyni zostały zainstalowane

jeszcze cztery ołtarze boczne, poświęcone: 1) Maryi Wspomożycielce Wiernych, św. Janowi Bosko, św. Dominikowi Savio i bł. Laurze Vicuñ (ołtarz z 2016 r.), 2) św. Rafałowi Kalinowskiemu (ołtarz z 2017 r.), 3) Miłosierdziu Bożemu (ołtarz z 2016 r.) oraz 4) św. Janowi Pawłowi II (ołtarz z 2016 r.). Sufit kościoła ozdobiono polichromią. Wykonywał ją ks. Tadeusz Furdyna SDB, a przedstawia ona historię zbawienia.

Kompleks zabudowy mieszkaniowej (plebania, dom zakonny oraz oratorium) znajduje się w bliskim sąsiedztwie kościoła. Budowę jego rozpoczęto w 2000 r. Całość ma ok. 500 m². W oratorium swoją siedzibę ma m.in. organizacja sportowa UKS „SALOS”.

W 2005 r. bp Jerzy Mazur utworzył z terenu parafii pw. św. Rafała Kalinowskiego nową parafię pw. św. Faustyny Kowalskiej (w 2012 r. przemianowaną na św. Jana Pawła II). Do 2012 r. funkcję proboszcza pełnił tymczasowo proboszcz parafii pw. św. Rafała Kalinowskiego.

W 1997 r. do parafii należało ok. 5500 katolików, natomiast w 2017 r. – ok. 6300. Zamieszkują oni dwie miejscowości: Mrozy i część Ełku (ulice: brata Jakubczaka, Dębowa, Gancarska, Grajewska, Internat, Jana Pawła II (nr. nieparzyste do nr. 15a i nr. parzyste do nr. 22), Jasna, Jeziorna, Kard. Stefana Wyszyńskiego, Kolejowa, Konwaliowa, Krótka, Ks. Bosko, Ks. Jerzego Popiełuszki, Leśna, Letniskowa, Lipowa, Malinowa, Mariampolska, Pogodna, Poziomkowa, Robotnicza, Rumiankowa, Sasankowa, Skórzana, Sosnowa, Szyszakowa, Świerkowa, Wczasowa i Wrzosowa).

Proboszczami parafii byli: ks. Henryk Korzeniowski SDB (1988–1991), ks. Stanisław Kutwiński SDB (1991–1997), ks. Jerzy Walo SDB (1997–2000), ks. Zbigniew Dziedzic SDB (2000–2006), ks. Stanisław Marczak SDB (2006–2009), ks. Tadeusz Jarecki SDB (2009–2019) i ks. Marcin Koncewicz SDB (od 2019 r.). Oprócz proboszcza w parafii pracuje jeszcze kilku innych księży salezjanów. Z parafii pochodzi m.in. o. Paweł Sierotko OFM Cap., ks. Patryk Szostkowski SDB oraz ks. Przemysław Pastewski.

W. Guzewicz, *Parafie Ełku i okolic: Parafia pw. św. Rafała Kalinowskiego w Ełku*, „Ełk i my” 2007, nr 6, s. 16; tenże, *Kościół i parafie ziemi ełckiej*, Ełk 2008, s. 71–45; *Schematyzm Diecezji Ełckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Ełckiej*, pod red. A. Skowrońskiego i in., Ełk 2012, s. 250–252; *Schematyzm Diecezji Ełckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Ełckiej. Stan na 1 października 2017 r.*, [opr. M. Maczan], Ełk 2017, s. 123–124; P. Pastewski, *Dzieje parafii pw. Św. Rafała Kalinowskiego w Ełku w latach 1988–2018*, Olsztyn 2020 [mps BUWM].

BIBLIOGRAFIA

- Guzewicz W., *Katalog duchowieństwa diecezji ełckiej. Zmiany administracyjno-personalne w latach 1992–2017*, Ełk 2018.
- Guzewicz W., *Kościół i parafie ziemi ełckiej*, Ełk 2008.
- Guzewicz W., *Kościół na ziemi ełckiej po II wojnie światowej (1945–1989). Struktura i uwarunkowania*, „Rocznik Ełcki” 3(2006) [druk: 2007], s. 72–98.
- Guzewicz W., *Przeszłość i teraźniejszość kościołów i parafii dekanatu pw. św. Antoniego Padewskiego w Białej Piskiej*, Ełk 2012.

- Guzewicz W., *Stępując Bogu i ludziom*, t. I, Gdynia 2019.
- Guzewicz W., Skawiński R., *Sanktuaria w diecezji ełckiej (1992–2012)*, „Civitas et Lex” 2017, nr 3, s. 67–76.
- Jodkowski M., *Geneza i erygowanie parafii katolickiej w Ełku na początku XX wieku*, „Studia Elbląskie” 2015, t. 16, s. 7–22.
- Kawecki J., Roman B., *Ełk. Z dziejów miasta i powiatu*, Olsztyn 1970.
- „Przeszłość jest to dziś, tylko cokolwiek dalej”. *20. rocznica powstania diecezji ełckiej*, pod red. W. Guzewicza, Ełk 2012.
- Przeszłość natchnieniem dla teraźniejszości. Sympozjum historyczne i świętowojeckie w Ełku, 20–22 kwietnia 1994 r.*, pod red. K. Brzostka i in., Ełk 1996.
- Schematyzm Diecezji Ełckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Ełckiej*, pod red. A. Skowrońskiego i in., Ełk 2012.
- Schematyzm Diecezji Ełckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Ełckiej. Stan na 1 października 2017 r.*, [opr. M. Maczan], Ełk 2017.

CHURCHES AND PARISHES OF THE DIOCESE OF EŁK (PART 5)

SUMMARY

The article presents parishes and churches: Our Lady of Częstochowa in Drygały, St. Andrzej Bobola in Dubeninki, St. Adalbert in Ełk (cathedral), the Sacred Heart of Jesus in Ełk and St. Rafał Kalinowski in Ełk.

KEYWORDS: Drygały, Dubeninki, Ełk, Diocese of Ełk, Catholic Church

